



## ***Achillea setacea* Waldst. et Kit.** **Krwawnik szczecinkolistny**

Rodzina: *Asteraceae* (*Compositae*) – astrowate (złożone)

### **Status**

Gatunek w Polsce krytycznie zagrożony. W krajach ościennych: zagrożony w Niemczech, narażony w Czechach i na Słowacji.

### **Uwagi taksonomiczne**

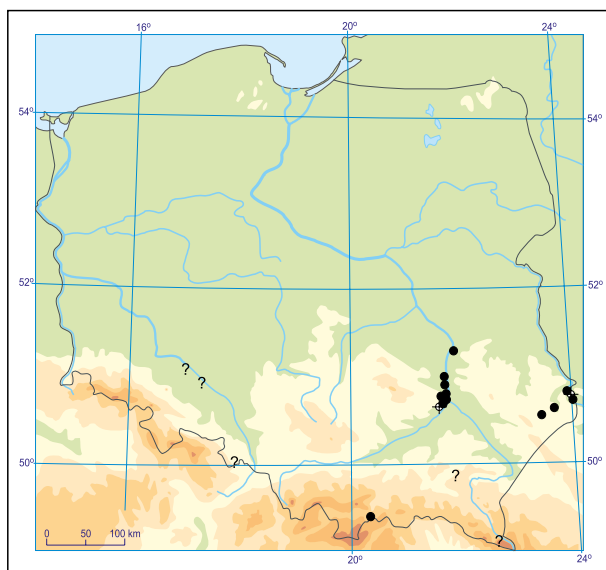
*Achillea setacea* tworzy mieszańce z *A. nobilis* L. i *A. pannonica* Scheele.

### **Rozmieszczenie geograficzne**

*Achillea setacea* zaliczana jest do elementu łącznikowego pontyjsko-pannońsko-irano-turańskiego (Zajac, Zajac 2009). Zasięg gatunku obejmuje południowo-wschodnią Europę sięgając na zachód po Alpy i środkowe Niemcy. Północna granica zasięgu biegnie od środkowych Niemiec przez Czechy, południową Polskę i północną Ukrainę po Kazachstan. Izolowane stanowiska sięgają po Bajkał (Meusel, Jäger 1992).

### **Występowanie w Polsce**

Krwawnik szczecinkolistny był podawany z kilkunastu stanowisk w południowej Polsce. Na Dolnym Śląsku (Wrocław – Leśnica, Oława, Kietrz) był zbierany na przełomie XIX i XX w. (Dąbrowska 1982, 1997); stanowiska te zanikły. Naturalne występowanie na Dolnym Śląsku jest poddawane w wątpliwość (Dąbrowska 1982; Kącki i in. 2003). Obecny zasięg w Polsce obejmuje Wyżynę Sandomierską, Małopolski Prze-



łom Wisły, Wyżynę Wołyńską i Pieniny. Na stromych zboczach doliny Wisły w okolicy Sandomierza rósł na 6 stanowiskach: w rez. Góry Pieprzowe i w sąsiednim Kamieniu Plebańskim, na Dziewiczej Górze w Dwikozach, Nowych Kicharach, Podgórzu i Winiarach; występował także na oddalonym od doliny Wisły historycznym stanowisku w miejscowości Samborzec (Głazek 1968; Dąbrowska 1982, 1997; Kucharczyk 2001). W Małopolskim Przełomie Wisły notowany był w Biedrzychowie, Dorotce i Dobrem (Kucharczyk 2001). Na Wyżynie Wołyńskiej obserwowany był na zboczach doliny Bugu w Ślipczu (zanikł), Czumowie, Gródku i Kryłowie koło Hrubieszowa oraz w Dobużku koło Łaszczowa (Dąbrowska 1982, 1997; M. Kucharczyk, dane npbl. z 2005 r.). Krwawnik szczecinkolistny zbierany był w Tarnawatce na granicy Wyżyny Wołyńskiej i Rostocza (okazy w LBL, Ig. T. Kuszpit w 1957 r.; Dąbrowska 1997), później tam nie obserwowany. Rósł także w Małych Pieninach w rez. Biała Woda i na Wysokim Wierchu (Dąbrowska 1973, 1974). Podawany był, najprawdopodobniej błędnie (Vonnica, Wróbel 2008), z Bieszczadów Zachodnich (Knapp 1872) i okolic Strzyżowa (Bąkowski 1878).

### **Siedliska i fitocenozy**

*Achillea setacea* jest gatunkiem wybitnie ciepło- i światłolubnym, odpornym na suszę. Najczęściej rośnie na suchych, nasłonecznionych stromych zboczach dolin rzecznych i wąwozów, na glebach brunatnych wytworzonych z lessów lub na płytkich rędzinach węglanowych. Na wyżynach wchodzi w skład luźnych muraw kserotermicznych: *Sisymbrio-Stipetum capillatae* i *Koelerio-Festucetum sulcatae*; rośnie także w bardziej zwartych murawach z zespołu *Thalictro-Salvietum pratensis*. W Pieninach występował w ciepłolubnej murawie naskalnej *Festucetum pallentis* i kwietnej murawie ze związku *Cirσιο-Brachypodion pinnati* (Dąbrowska 1974).

### **Morfologia i biologia**

*Achillea setacea* to bylina z podziemnym pełzającym kłączem, z którego wyrastają proste, zwykle nierozgałęzione pędy generatywne o wysokości od 10 do 80 cm i pęczki liści. Łodyga i liście są gęsto jedwabiście owłosione. Liście są w zarysie wąsko-lancetowate, 3–4-krotnie pierzasto wcinane. Odcinki trzeciego rzędu, do 1 mm szerokości, są zbliżone do siebie. Koszyczki tworzą baldachokształtny kwiatostan o średnicy do 5 cm. Listki okrywy koszyczków są odstająco owłosione, z wąską obwódką. Kwiaty języczkowe, w liczbie 4–6, są białe lub żółtawobiałe, ich część języczkowa jest równa 1/3 długości koszyczków. Pędy generatywne rozwijają się w warunkach dużego nasłonecznienia; w zwartej murawie lub w luźnych zaroślach przeważają osobniki płonne. Kwitnie od lipca do września, rzadko dłużej. Owociki – niełupki rozsiewane



są anemochorycznie i przypuszczalnie endozoochorycznie (Vončina, Wróbel 2008).

#### Charakterystyka populacji

Populacje *Achillea setacea* liczą od kilku do kilku tysięcy pędów. Spośród stanowisk w okolicach Sandomierza najliczniejsze (ponad tysiąc pędów) są populacje w rez. Góry Pieprzowe i na Dziewiczej Górze. Na zboczach doliny Wisły jest nieliczny – populacje w Biedrzychowie, Dorotce i Dobrem zajmują jedynie po kilka metrów kwadratowych i są w wyraźnej regresji. Na Wyżynie Wołyńskiej najliczniej występuje w Gródku i w Dobużku. Pienińskie populacje są niewielkie i zajmują od 8 do 12 m<sup>2</sup> powierzchni (Vončina, Wróbel 2008).

#### Zagrożenie i wskazania ochronne

Murawy kserotermiczne, w których skład wchodzi krwawnik szczecinkolistny, mają w Polsce charakter ekstrapazonalny. Poza specyficznymi warunkami siedliskowymi, jak silna insolacja, duże amplitudy temperatury

powietrza i gleby, suche i bogate w węglan wapnia podłoże, warunkiem trwałego utrzymywania się fitocenoz jest ekstensywny wypas, który hamuje rozwój krzewów i drzew oraz generuje niewielkie zaburzenia sprzyjające kiełkowaniu nasion. Zaniechanie użytkowania powoduje zagęszczanie murawy na skutek ekspansji wysokich traw, odkładanie się tzw. wojłoku stepowego, a następnie rozwój krzewów i drzew. W efekcie zmiana oświetlenia i mikroklimatu prowadzi do zaniku tego wybitnie kserotermicznego gatunku. Warunkiem koniecznym do utrzymania większości populacji jest prowadzenie na murawach kontrolowanego, umiarkowanego wypasu.

Marek Kucharczyk i Sylwia Zgorzałek

#### Summary

*Achillea setacea* has been known from over a dozen locations in southern Poland. The present range of the species covers the Małopolska Upland, Lublin Upland, Volhynian Upland, Pieniny Mountains and Western Bieszczady Mountains. The plant grows on dry, sun-lit slopes, in brown soils derived from loess, or in shallow carbonate rendzinas. Sparse xerothermic grasslands of the class *Festuco-Brometea* are its habitat. *A. setacea* populations are small, ranging from several to a few thousand shoots. Changes in habitat conditions, following the abandonment of xerothermic grasslands are the main threat to this strongly photo- and thermophilous species. Limited grazing is recommended to preserve xerothermic grasslands with *A. setacea* populations.



Fot. 218. *Achillea setacea* w rezerwacie Góry Pieprzowe (2009)